

บทบาทสตรีในการอนุรักษ์และสืบสานงานช่างแกะรูปหนังตะลุง

จังหวัดนครศรีธรรมราช*

ROLES OF WOMEN IN PRESERVING AND CONTINUING

THE SHADOW PUPPET CARVING IN NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

สุดาวรรณ มีบัว

Sudawan Meebua

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Science, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

Corresponding author E-mail: Sudawan_mee@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติ พัฒนาการของการแกะรูปหนังตะลุง และบทบาทสตรีในการอนุรักษ์และสืบสานงานช่างแกะรูปหนังตะลุง 2) ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในบทบาทงานช่างแกะรูปหนังตะลุง และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมบทบาทสตรีในการอนุรักษ์สืบสานงานช่างแกะรูปหนังตะลุง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มประชาชนทั่วไป รวม 35 คน โดยเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) การแกะหนังตะลุงเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ถือกำเนิดเกิดขึ้นมาคู่กับศิลปะการแสดงหนังตะลุง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของภาคใต้ที่มีประวัติยาวนานมากกว่า 180 ปี การแกะหนังตะลุงแบบดั้งเดิมมีขั้นตอน 6 ขั้นตอน ยุคร่วมสมัยมี 8 ขั้นตอน ช่างแกะรูปหนังตะลุงมี 2 กลุ่ม คือ ยึดถือขนบความเชื่อกับช่างที่ไม่ยึดถือขนบความเชื่อ บทบาทสตรีในยุคดั้งเดิมมีน้อย มีบทบาทภายในครอบครัวเป็นผู้ช่วยช่าง บทบาทสตรีในยุคร่วมสมัยประกอบอาชีพแกะหนังตะลุงเป็นอาชีพหลัก 2) ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรี ได้แก่ ปัจจัยภายใน คือ ความสนใจ ความถนัดของงานช่าง ความต้องการส่วนบุคคล และแรงบันดาลใจ ปัจจัยภายนอก คือ สภาพเศรษฐกิจและสังคม การส่งเสริมการท่องเที่ยว การส่งเสริมอาชีพ ภาวะเศรษฐกิจ ค่านิยมทางสังคม และ 3) แนวทางการส่งเสริมบทบาทสตรีในงานช่างแกะรูปหนังตะลุงมี 3 ด้าน คือ การอนุรักษ์ การสืบสาน และการแกะหนัง

คำสำคัญ: บทบาทสตรี, การอนุรักษ์, สืบสาน, ช่างแกะรูปหนังตะลุง, นครศรีธรรมราช

Abstract

This research article aims 1) The history and development of shadow puppet carving and women's roles in preserving and advancing this art form, 2) The factors contributing to change of this art form, and 3) Approaches to enhancing women's roles in preserving and advancing this art form. This qualitative research included groups of key informants: 35 practitioners and people in general, selected by purposive sampling. The research tools comprised participant and non-participant observations, in-depth interviews, and focus group discussions. Data were analyzed using descriptive analysis. The research revealed that 1) Shadow puppet carving is a traditional handicraft that has evolved alongside the performing arts of shadow puppetry, representing a cultural heritage of the South with an estimated history of over 180 years. Traditional shadow puppet carving consists of six steps, while contemporary practices encompass eight steps. The study identified two groups of shadow puppet carvers: those who adhere to traditional beliefs and those who do not. Historically, 2) Several factors contribute to this evolution of women's roles. Internal factors include personal interests, skills in the craft, individual needs, and inspiration. External factors encompass economic and social conditions, tourism promotion, career promotion, and evolving social values. and 3) The promotion guidelines identified three key aspects: roles in conservation, continuation of tradition, and the carving process itself.

Keywords: Roles of Women, Conservation, Preservation, Shadow Puppet Artisan, Nakhon Si Thammarat

บทนำ

สตรีไทยถูกจำกัดบทบาทสิทธิเสรีภาพมาแต่โบราณ ประกอบกับธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อและค่านิยมที่จะให้สตรีดูแลบ้านเรือน แต่ปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ ได้มีส่วนผลักดันให้บทบาทสตรีเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นท่ามกลางภาวะการแข่งขันทางสังคมและค่าครองชีพ ปัจจุบันนี้บทบาทของสตรีในประเทศไทยนั้นได้เพิ่มขึ้นกว่าในอดีตอย่างมากและสตรีได้รับการยอมรับมากขึ้น ปัจจุบันประเทศกำลังพัฒนาต่างก็หันมาให้ความสนใจและเปิดโอกาสให้สตรีเข้าไปมีสิทธิและบทบาทในระบบรัฐสภา การบริหารองค์กรต่าง ๆ รัฐในทุกระดับ (ดวงเดือน บุญยาวศ์, 2547) ดังนั้น บทบาทของสตรีในยุคปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นอย่างมากทั้งในบทบาทนอกบ้านและในบ้าน ผู้หญิงสมัยใหม่หลาย ๆ คนจะมีบทบาทหน้าที่การงานนอกบ้านมากกว่า ทำให้หลายคนต้องมีการพัฒนาตัวเองเพื่อให้ทันต่อยุคและเหตุการณ์ การจะส่งเสริมให้ผู้หญิงก้าวไปสู่การเป็นผู้นำนั้นก็ต้องสละในหลายสิ่งโดยเฉพาะเวลาที่มีให้กับครอบครัว เพราะสังคมยังคงเห็นว่าผู้หญิงควรดูแลงานในบ้านเป็นหลัก มนุษย์มักซึมซับการเรียนรู้บทบาททางเพศจากวัยเด็ก ดังนั้น มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการสร้างและเผยแพร่ค่านิยมตลอดจนบรรทัดฐานที่เกี่ยวกับเพศสภาพรวมถึงการถ่ายทอดซึ่ง กายใจกัน แก้วเทพ กล่าวไว้ว่า บทบาทของหญิงชายเกี่ยวกับเศรษฐกิจครัวเรือนได้ถูกกำหนดและคาดหวังจากสังคมไทย คาดหวังให้สตรีมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจในครัวเรือนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีอยู่อย่างน้อย 3 บทบาท คือ บทบาทเรื่อง

การเอาชีวิตรอดของตนเองและครอบครัวงานที่ผู้หญิงทำเพื่อเล่นบทบาทนี้ที่เป็นหลัก ก็ได้แก่ การเป็นผู้หาอาหาร (Food Provider) บทบาทในการทำงานบ้าน หมายถึง งานทุกอย่างในบ้าน การดูแลบุตรหลานทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคมทั้งในยามปกติและยามป่วยไข้ และบทบาทในการเสริมรายได้ เมื่อครอบครัวเกิดความต้องการ อันที่จริงความคิดเรื่องผู้ชายเป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัวนั้น เป็นเพียงปรากฏการณ์ชั่วคราวช่วยยามของสังคมตะวันตก แต่ปรากฏการณ์นี้แทบจะไม่เคยเป็นจริงเลยในชนบทในโลกที่สาม เพราะนอกจากผู้หญิงชนบทจะทำงานในไร่นา ในสวน และในบ้านแล้ว ผู้หญิงก็ยังทำหน้าที่เป็นแม่ค้า ดังนั้น บรรทัดฐานทางเพศยังคงมีอิทธิพลต่อการถ่ายทอด มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

หนังตะลุง เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จัดเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของประเทศไทยที่มีความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่นทางภาคใต้มาเป็นเวลาช้านาน เปรียบเป็นสถาบันศิลปะและนันทนาการ ทำให้ในอดีตหนังตะลุงมีหน้าที่หลัก คือ ให้ความบันเทิงเริงรมย์และการพักผ่อนหย่อนใจของสมาชิกในชุมชนท้องถิ่น และหนังตะลุงก็มีบทบาทผู้หญิงเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการเป็นตัวหนังและรูปหนังตะลุง ทั้งนี้ หนังตะลุงสามารถทำหน้าที่ถ่ายทอดความคิดและค่านิยมทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแกะหนังตะลุงได้เริ่มมีขึ้นในช่วง พ.ศ. 2503 กล่าวคือ การผลิตหนังตะลุงสมัยโบราณช่างแกะหนังตัดรูปให้นายหนังนำไปแสดงเพียงอย่างเดียวช่างแกะหนังตะลุงของตัวเองโดยไม่มีการลอกเลียนกันเหมือนในปัจจุบันนี้ที่ศิลปะการแกะหนังตะลุงกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมของภาคใต้และประเทศไทย ทำรายได้ให้ประเทศปีละหลายพันล้านบาท ในขณะที่การแสดงหนังตะลุงซบเซาลงไปแตกต่างกันตามแต่ละช่วงเวลา แต่การผลิตหนังตะลุงยังเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งชาวไทยและต่างชาติที่เห็นคุณค่าของตัวหนังตะลุงมากขึ้น นักออกแบบผลิตภัณฑ์ในประเทศไทยได้นำเทคนิคศิลปะการแกะหนังตะลุงมาออกแบบและประยุกต์กับวัสดุชนิดอื่น ๆ เพื่อเพิ่มช่องทางการใช้ประโยชน์จากหนังตะลุงให้มากขึ้น เช่น ของใช้ ของตกแต่งบ้านเรือน เครื่องประดับ ส่งผลให้ช่างแกะหนังจึงมีจำนวนมากขึ้น รวมถึงการขยายการแกะรูปหนังตะลุงไปยังบทบาทเพศของสตรีในครอบครัวของช่างแกะหนังในจังหวัดนครศรีธรรมราช

บทบาทสตรีกับงานช่างแกะรูปหนังตะลุงนับว่าเป็นของคู่กัน ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าสตรีเป็นเพศที่มีความละเอียดอ่อนเป็นธรรมชาติคู่ตัวอยู่แล้ว ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของบทบาทเพศของสตรีที่เกี่ยวข้องกับการแกะรูปหนังตะลุงจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษา ประกอบกับจังหวัดนครศรีธรรมราชมีความโดดเด่นเรื่องหนังตะลุงและการแกะรูปหนังตะลุงในภาคใต้ พบว่า มีนายหนังยุคดั้งเดิม จำนวน 7 คน และนายหนังยุคร่วมสมัย จำนวน 60 คน และกลุ่มประกอบการแกะรูปหนังตะลุง จำนวน 19 แห่ง (วาที ทรัพย์สิน และคณะ, 2566) ซึ่งมีจำนวนมากที่สุดในภาคใต้ มีช่างแกะหนังตะลุงที่เป็นผู้หญิงอยู่จำนวนหนึ่งที่ยังคงเป็นช่างแกะรูปหนังตะลุงเป็นอาชีพในครอบครัวและเครือข่ายของนายหนังและช่างแกะหนังตะลุง ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาของหนังตะลุงยุคดั้งเดิมและยุคร่วมสมัยจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าประวัติและพัฒนาการของการแกะรูปหนังตะลุงและบทบาทสตรีในการอนุรักษ์และสืบสานงานช่างแกะรูปหนังตะลุงนั้นเป็นอย่างไร ปัจจัยที่ทำให้เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร และมีแนวทางการส่งเสริมบทบาทดังกล่าวอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นการสนับสนุนบทบาทสตรีให้มากขึ้น ยังประโยชน์ให้สตรีได้อนุรักษ์และสืบสานงานช่างแกะรูปหนังตะลุงที่เป็นอาชีพ ได้ช่วยกันในการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นสืบไป

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาประวัติ พัฒนาการ และบทบาทสตรีในการอนุรักษ์และสืบสานงานช่างแกะรูปหนังตะลุง ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในงานช่างการแกะหนังตะลุง และแนวทางการส่งเสริมบทบาทผู้หญิงในการอนุรักษ์และสืบสานงานช่างการแกะหนังตะลุง จังหวัดนครศรีธรรมราชได้นำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติ พัฒนาการของการแกะรูปหนังตะลุง และบทบาทสตรีในการอนุรักษ์และสืบสานงานช่างแกะรูปหนังตะลุงของจังหวัดนครศรีธรรมราช
2. ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในบทบาทงานช่างการแกะรูปหนังตะลุง
3. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมบทบาทผู้หญิงในการอนุรักษ์และสืบสานงานช่างแกะรูปหนังตะลุงจังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้รู้ ครูภูมิปัญญาช่างแกะหนังตะลุง และตัวแทนภาครัฐ จำนวน 10 คน และกลุ่มผู้ปฏิบัติ คือ ช่างแกะหนังตะลุงยุคดั้งเดิมและร่วมสมัย ช่างแกะหนังตะลุงผู้หญิงยุคดั้งเดิมและร่วมสมัย จำนวน 15 คน และกลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 10 คน รวม 35 คน คือ ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) 1) กลุ่มผู้รู้ ประกอบด้วย วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช 1 คน สภาวัฒนธรรมจังหวัด 1 คน อุตสาหกรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช 1 คน กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา 1 คน พัฒนาชุมชน 1 คน ตัวแทนสถานศึกษา 1 คน นักวิชาการ/นักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องแกะหนังตะลุง 2 คน ครูภูมิปัญญาช่างแกะหนังตะลุง 2 คน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ ประกอบด้วย ช่างแกะหนังตะลุงผู้ชายยุคดั้งเดิมและยุคร่วมสมัย จำนวน 6 คน และช่างแกะหนังตะลุงผู้หญิงยุคดั้งเดิมและยุคร่วมสมัยในจังหวัดนครศรีธรรมราช 6 คน นายหนังตะลุงยุคดั้งเดิมและยุคร่วมสมัย 3 คน และ 3) กลุ่มประชาชนทั่วไป ประกอบด้วย ตัวแทนร้านค้าหรือสถานประกอบการที่ขายรูปตัวหนังตะลุง จำนวน 5 คน และกลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) ค้นคว้าจากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลเอกสาร หนังสือ วารสารวิชาการ และวิทยานิพนธ์ เอกสารตำราต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ 3) แบบบันทึกการสังเกตการแกะรูปหนังตะลุง 4) แบบสนทนากลุ่ม และ 5) แบบประชุมกลุ่ม โดยทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมศาสตร์ จำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านสังคมศาสตร์ ด้านวัฒนธรรม และด้านระเบียบวิธีวิจัย ผ่านการพิจารณามาตรฐานการปฏิบัติงานจริยธรรมการวิจัยในคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และมีการลงรหัสข้อมูลในแบบสัมภาษณ์รายบุคคลเพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดแก่ผู้ให้ข้อมูล โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักแบ่งเป็น 3 กลุ่ม (สุภางค์ จันทวานิช, 2561)

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการเก็บข้อมูล ดังนี้ 1) แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ แหล่งข้อมูลจากภาคสนามที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง และมีการลงรหัสข้อมูลในแบบสัมภาษณ์อย่างเป็นระบบ 2) แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นแหล่งข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร หนังสือ วารสารวิชาการ และวิทยานิพนธ์ เอกสารตำราต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3) การเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยลงพื้นที่ดูกิจกรรมการแกะรูปหนังตะลุง 4) ผู้วิจัยกำหนดให้ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยลงพื้นที่เป้าหมาย โดยลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เมื่อพบกลุ่มเป้าหมายแนะนำตัวและขออนุญาตในการเก็บข้อมูล อธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจก่อนที่จะดำเนินการเก็บข้อมูล และเก็บแบบสัมภาษณ์ครบตามจำนวน 5) การสนทนากลุ่ม และ 6) ประชุมกลุ่มเพื่อสรุป ทั้งนี้ ได้ทำการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) คือ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigation Triangulation) และการตรวจสอบสามเส้า ด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ทั้งนี้ การตรวจสอบ ข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูลด้านเวลา สถานที่ และบุคคลที่แตกต่างกัน เพื่อพิจารณาข้อมูลที่ได้จากการเก็บว่าข้อมูลที่ได้จะยังคงเหมือนเดิมหรือไม่ จากข้อมูลที่ได้จากการเก็บมีความแตกต่างในเรื่องของเวลา สถานที่ และผู้ให้ข้อมูล หากผลของข้อมูลที่ได้รวบรวมด้วยวิธีแบบสามเส้าเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ได้มามีความถูกต้อง (สุภางค์ จันทวานิช, 2561)

การวิเคราะห์ข้อมูล ได้นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลมาทำการรวบรวม วิเคราะห์ผล และตรวจสอบความถูกต้องโดยจัดข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมกลุ่ม การบันทึกผล การสังเกตให้เป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ สรุปและเรียบเรียงผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบเชิงคุณภาพโดยการนำเสนอเชิงพรรณนา โดยผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) รวมถึงเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะประเด็นสำคัญ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประวัติ พัฒนาการของการแกะรูปหนังตะลุง และบทบาทสตรีในการอนุรักษ์และสืบสานงานแกะช่างรูปหนังตะลุงจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1.1 ประวัติการแกะรูปหนังตะลุงจังหวัดนครศรีธรรมราช

ประวัติการแกะหนังตะลุงเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ถือกำเนิดเกิดขึ้นมากับศิลปะการแสดงหนังตะลุงซึ่ง การแกะหนังตะลุงและศิลปะการแสดงหนังตะลุงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของภาคใต้ที่มีประวัติยาวนานที่ไม่สามารถระบุเวลาได้ พบว่า รูปหนังตะลุงมีหลายขนาดและหลายรูปแบบ มีหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันถึงอายุของรูปหนังตะลุง ได้แก่ รูปหนังตะลุงโบราณที่จัดแสดง ณ ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชมีรูปหนังตะลุงประมาณ 150 - 180 ปี นอกจากนี้สถานที่จัดแสดง ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษาจังหวัดสงขลา จัดเป็นหลักฐานยืนยันกับการทำรูปหนังตะลุงสืบทอดมายาวนานกว่า 180 ปี ได้เก็บรวบรวมรูปหนังตะลุงรุ่นเก่าที่มีขนาดแตกต่างกัน สัมพันธ์กับการเล่นหนังตะลุง การสร้างสรรค์ “ตัวหนัง” สำหรับการแสดง

หนังตะลุงไม่ใช่เพียงงานหัตถกรรมเท่านั้น หากแต่เป็นการรวมศาสตร์และศิลป์เข้าไว้ด้วยกัน โดยอาศัยความชำนาญของช่างตั้งแต่ขั้นตอนแรกการคัดเลือกหนังสัตว์ไปจนถึงการเผื่อแสงและเงาเพื่อให้ตัวหนังดูโดดเด่นเมื่อฉายผ่านฉากช่างตอกหนังต้องเป็นผู้ที่มีทักษะและความชำนาญ หากตอกหนังตะลุงเพื่อใช้เป็นของประดับตกแต่งสถานที่ ช่างจะใช้เทคนิคการแกะและตอกหนังที่ละเอียดมีทรวดทรงสัดส่วนที่เสมือนจริงมากกว่าตัวหนังสำหรับแสดง ซึ่งช่างแต่ละคนมีเอกลักษณ์แตกต่างกันไป รวมถึงการลงสีตัวหนังตะลุงที่ในอดีตเป็นที่ช่างทำขึ้นเอง เช่น สีดำจากเขม่า ดินหม้อ เป็นต้น ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2460 - พ.ศ. 2510 หนังตะลุงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและสามารถแสดงได้ทุกโอกาส ทั้งงานบุญ งานแต่งงาน งานศพ งานบวช งานแก้บน งานแต่งงาน งานวัดหรือเทศกาลต่าง ๆ เป็นการละเล่นที่เป็นที่นิยมของคนในสังคม ช่วงปี พ.ศ. 2480 - พ.ศ. 2510 เกิดธุรกิจเกี่ยวกับการแสดงหนังตะลุง คือ การแข่งขันหรือเรียกว่าการแข่งขันการแสดงหนังตะลุงตามสถานที่ต่าง ๆ ถือว่ามีความคล้าย ๆ การฉายหนัง และในช่วงปี พ.ศ. 2502 - พ.ศ. 2505 ถือเป็นช่วงที่นายหนังตะลุงมีชื่อเสียงเป็นที่นิยม ส่งผลให้การแสดงหนังตะลุง กลายเป็นกิจกรรมเชิงพาณิชย์ที่มีการแข่งขันในลักษณะประชันหนังตะลุง ตามสถานที่ต่าง ๆ ความนิยมดังกล่าวกระตุ้นให้รูปหนังตะลุงต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้ทันสมัยเพื่อสอดคล้องกับการแสดงและความคาดหวังของผู้ชม รูปหนังจึงต้องเปลี่ยนด้วย แต่หลังจากนั้นมีการเปลี่ยนแปลงด้านชีวิต อาชีพ ค่านิยมคนไทยทำให้ศิลปะพื้นบ้านเสื่อมความนิยมลง หันไปดูทีวี ภาพยนตร์ แต่รูปหนังยังคงได้รับความนิยม และอยู่ได้ด้วยการทำงานทอเทีย (วาที ทรัพย์สิน, 2568) ช่างพัฒนารูปแบบหนังตะลุงเพื่อขายนักท่องเที่ยว ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2510 เมื่อเทคโนโลยีโทรทัศน์และภาพยนตร์เข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ความนิยมในการชมหนังตะลุงเริ่มลดลง ส่งผลให้รูปหนังตะลุงเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นอุปกรณ์แสดงศิลปะพื้นบ้าน มาเป็นของที่ระลึกเชิงวัฒนธรรมสำหรับขายนักท่องเที่ยว ช่างทำรูปหนังตะลุงจึงต้องปรับตัวการพัฒนาปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับตลาดการค้า และผลิตให้เพียงพอกับความต้องการ ซึ่งในช่วงปี พ.ศ. 2500 มีช่างทำรูปหนังตะลุงรวมทั้งจังหวัดนครศรีธรรมราชไม่เกิน 10 คน (ทวี คงบุรี, 2568); (สมทรง ท่อหุ้ม, 2568) โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการทำรูปหนังตะลุงถือเป็นอาชีพรอง ช่างยุคแรกผลิตรูปหนังเพื่อนำไปขายให้นายหนังตะลุงเป็นหลัก กระทั่งเมื่อมีการท่องเที่ยวเติบโตขึ้น ทำให้ความต้องการรูปหนังตะลุงในฐานะสินค้าที่ระลึกเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนากลุ่มช่างและกระบวนการผลิตที่สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน ช่างแกะรูปหนังตะลุงในจังหวัดนครศรีธรรมราชสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ 1) ช่างแกะหนังตะลุงที่ยึดถือขนบความเชื่อส่วนใหญ่เป็นช่างแกะหนังตะลุงยุคดั้งเดิม ซึ่งยังคงยึดมั่นในพิธีกรรมไหว้ครู และถือว่าการผลิตรูปหนังตะลุงเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยครูบาอาจารย์ โดยจะมีหิ้งครูอยู่ภายในบ้าน เรียกว่า หิ้งครูหมอหนัง มีรูปหนังเก่าที่ได้รับมาจากครูที่สอนให้ทำรูปหนังตะลุงและเครื่องมือสำหรับแกะหนัง ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ จะนำมาใช้ในพิธีไหว้ครูเท่านั้น เมื่อถึงวันไหว้ครูช่างก็ยังคงปฏิบัติจัดพิธีขึ้นตามวันและเวลาที่กำหนดตามฤกษ์ยาม การทำรูปหนังเพื่อให้หนังแสดงกับการทำเพื่อขายในตลาดการท่องเที่ยว ไม่พบความเชื่อที่ไม่ให้ผู้หญิงทำรูปหนังตะลุง (จำเนียร ทรัพย์สิน, 2568); (ศิริมาศ สุวรรณสังข์, 2568) และ 2) ช่างแกะหนังตะลุงที่ไม่ยึดถือความเชื่อส่วนใหญ่เป็นช่างยุคร่วมสมัย ไม่มีการปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อ เพราะคิดว่ารูปหนังที่แกะหนังขายเป็นสินค้าที่ระลึกไม่มีครู ในกลุ่มไม่ยึดถือความเชื่อ บ้างเป็นช่างแกะหนังตะลุงที่ผ่านการไหว้ครูหนังตะลุงเพียงครั้งเดียว หลังผ่านพิธีไหว้ครูไปแล้วช่างกลุ่มนี้ไม่ปฏิบัติตามความเชื่อใด ๆ ไม่มีหิ้งครู บ้างก็ไม่ผ่านการไหว้ครูหนังตะลุง เช่น กลุ่มคนที่เรียนเองตามออนไลน์ ยูทูบแล้วดูช่างอื่น ๆ แล้วมาเรียนเอง เน้นการผลิตรูปหนังตะลุงเพื่อจำหน่ายเป็น

ของที่ระลึก ช่างกลุ่มนี้ให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการผลิตได้ เพราะต้องการรายได้ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากแรงจูงใจทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการผลิต ดังนั้น การแกะรูปหนังตะลุงในจังหวัดนครศรีธรรมราชนับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีพัฒนาการสืบเนื่องมายาวนาน การผลิตรูปหนังตะลุงไม่ใช่เพียงแค่งานฝีมือ แต่ยังสะท้อนระบบคุณค่า ความเชื่อ และความเปลี่ยนแปลงในบริบทสังคมไทยในช่วงแต่ละเวลาอย่างลึกซึ้ง (บุญสุข สุขแก้ว, 2568); (สารภี ทรัพย์สิน, 2568)

1.2 พัฒนาการของงานช่างแกะรูปหนังตะลุงในจังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งเป็น 2 ยุค ได้แก่

1) ช่างแกะรูปหนังตะลุงยุคดั้งเดิม การเตรียมหนังวัวหรือหนังควายสด ๆ แล้วนำมาซึ่งให้ตั้งทิ้งผืน ใช้มีดชำแหละเนื้อและพังผืดออกให้หมด นำหนังไปตากแดดจนแห้ง ใช้มีดขูดแต่งผืนหนังแล้วนำไปฟอก เพื่อส่งต่อการฟอกหนังด้วยผลไม้รสเปรี้ยว เช่น ฟอกด้วยสับปะรด แล้วนำหนังมาหมักทิ้งไว้แล้วใช้มีดหรือซันชูดเอาไขมันออก ล้างน้ำให้สะอาดแล้วไปตากให้แห้ง การฟอกนิยมฟอกด้วยน้ำส้มสายชู การเขียนลายยุคนี้เอาเขม่าหรือกำหม้อหรือกาบมะพร้าวเผาละลายกับน้ำข้าวทาผืนหนังแล้วใช้ลูกสะบ้าขัดจนหนังสีนเป็นมัน แล้วใช้ดินสอพองเขียนลาย พัฒนามาใช้ดินสอหรือปากกาเขียนลาย การแกะสลักลายช่างใช้เทคนิคการแกะด้วยมีดแกะกับลวดลายที่มีลักษณะช่องขนาดใหญ่ ช่างโบราณจะทำใบมีดจาก “แกะเก็บข้าว โดยใช้คมของแกะมาตะไบแล้วนำไปใส่ด้ามให้เหมาะสมมือกับช่างแกะหนัง การลงสีหรือการระบายสีการลงสีใช้ก้านจากหรือหวาย ทูบปลายให้แบนนำมาแทนพู่กัน จะสามารถขยี้เนื้อสีเพื่อให้สีซึมเข้าหนัง สีในอดีตที่ใช้มีน้อยสี เช่น สีดำ จากเขม่าดินหม้อหรือยางรัก และสีแดงจากชาด ใช้สีย้อมผ้าผสมกับเหล้าขาวหรือน้ำร้อนและน้ำมะนาว ช่างกับนายหนังใช้ไม้ไผ่ที่ไม่อ่อนไม่แก่จนเกินไป ป้องกันแมงมอด โดยจะแช่น้ำโคลน ช่างใช้ไม้ไผ่กับเขาควายมาเหลาให้เป็นรูปตามต้องการ นำมาตัดด้วยการลนไฟคล้ายคันเบ็ดช่างไม่ลงน้ำมันชักเงาลงบนตัวหนัง เพราะใช้สีจากธรรมชาติ และพัฒนาการใช้สีผสมอาหาร และ 2) ช่างแกะรูปหนังตะลุงยุคร่วมสมัย การเตรียมหนังวัวสด ชำแหละใหม่ นำไปซึ่งให้ตั้ง เลาะพังผืดและมันออกให้หมดแล้วนำไปหมักด้วยน้ำส้มสายชูกัดหนังให้ขาว นำหนังมาล้างเพื่อขูดขน ยุคนี้ คือ เตรียมซื้อหนังจากโรงงานเป็นหลัก ฟอกหนังด้วยตัวเองมีน้อย การเขียนลายมีการใช้เหล็กจารหรือเหล็กขีดวาดลงบนตัวหนัง บ้างเก็บแบบวาดของรุ่นบรรพบุรุษนำมาเป็นแบบในการสร้างตัวหนังตะลุงโดยจะร่างภาพลงในกระดาษก่อน ครั้นได้ภาพลงตามต้องการแล้วจึงจารทับลงบนแผ่นหนัง หรือไม่ก็แกะฉลุภาพแล้ววางทาบบนแผ่นหนังแล้วพ่นสีทับ นำเอาเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้ การแกะสลักลายการแกะฉลุลาย แยกออกได้เป็น 2 แบบ คือ การตอกด้วยตุ้ตู่หรือมุก ซึ่งจะใช้ร่วมกันกับเชียงไม้เนื้อแข็ง และการแกะด้วยมีด โดยใช้ร่วมกับเชียงไม้เนื้ออ่อนเป็นเครื่องมือตอกหนัง การลงสีหรือการระบายสีการลงสีหนังขึ้นอยู่กับลักษณะรูปและประโยชน์การใช้สอย ใช้หลายสีและเป็นสีโปร่งแสง เช่น หมึกสี หรือที่ช่างแกะหนังเรียกว่า “สีซอง” หรือ “สีเยอรมัน” สีประเภทนี้เวลาใช้จะผสมด้วยสุรา น้ำร้อน หรือน้ำมะนาว ช่างกับนายหนังยังคงใช้ไม้ไผ่ที่ไม่อ่อนไม่แก่จนเกินไป ใช้ภูมิปัญญาในการกันแมงมอดโดยจะแช่น้ำโคลน ช่างใช้ไม้ไผ่ ใช้พลาสติกหรือท่อพีวีซี ในการทำคั่นยกสำหรับชักปากหนังตะลุง ช่างจะลงน้ำมันชักเงารูปหนังเชิด ช่วยขับให้ตัวหนังเป็นมันงาม เมื่อออกจจะดูสวยหนังชำรุดซ้ำ

1.3 บทบาทสตรีในงานแกะช่างหนังตะลุงจังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งเป็น 2 ยุค ได้แก่ 1) บทบาทสตรีในยุคดั้งเดิม ในยุคดั้งเดิมสตรีมีบทบาทน้อยกับอาชีพการเป็นช่างแกะหนังตะลุง แต่สตรีที่เข้าสู่วงการแกะรูปหนังตะลุงล้วนมีความสามารถเทียบเท่าช่างแกะรูปหนังตะลุงผู้ชาย โดยเริ่มต้นจากการมีบทบาทภายในครอบครัว

นำไปสู่การเรียนรู้และฝึกฝน ผ่านครู คือ ช่างแกะหนังผู้เป็นสมาชิกของครอบครัว เช่น พ่อ หรือ สามี และแม่ ในยุคดั้งเดิมของนครศรีธรรมราชมีช่างแกะหนังตะลุงสตรี จำนวน 4 ท่าน และเป็นที่ยึด คือ ช่างจำเนียร ทรัพย์สิน ภรรยาของศิลปินแห่งชาติ หนึ่งสุชาติ ทรัพย์สิน และช่างสาคร ศรีพรหม และช่างศิริมาส สุวรรณสังข์ และอีกท่าน คือ ภรรยาช่างทิวี คงบุรี ซึ่งเสียชีวิตแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2565 นอกจากนั้น ยังไม่พบเห็นบทบาทสตรีในการสืบสานงานช่างแกะหนังตะลุงในช่วงนั้นเลย โดยทั้ง 3 ท่านสามารถทำทุกขั้นตอนของการแกะหนังตะลุง เสมือนช่างแกะหนังตะลุงทั่วไป แต่ทุกท่านก็เริ่มจากการเรียนรู้จากบุคคลในครอบครัว และเป็นครอบครัวนำหนังตะลุงทั้งสิ้น โดยบทบาทเริ่มแรก คือ บทบาทสตรีในการลงสีตัวหนังให้กับช่างแกะรูปหนังตะลุงจากผู้เป็นสามีหรือผู้เป็นพ่อ และพัฒนาไปสู่การตอกและการแกะหนังในเวลาต่อมา และ 2) บทบาทสตรีในยุคร่วมสมัย ปัจจุบันมีสตรีที่ประกอบอาชีพแกะหนังตะลุงอย่างจริงจังและเป็นอาชีพหลักมีจำนวนอย่างน้อย 6 ท่าน คือ ช่างสารภี ทรัพย์สินหรือช่างกุ้ง ช่างสมทรง ท่อหุ้มหรือช่างดำ และช่างศรีวิรินทร์ ทองดี หรือช่างแอ๊ด ช่างเจนจิตร สุขแก้ว และช่างสินีรัต ทรัพย์สินหรือช่างตันไทร ลูกสาวของช่างสารภีกับช่างสุนีย์ ทรัพย์สิน ซึ่งล้วนมีภูมิหลังและพัฒนาการที่แตกต่างกันไปตามบริบทครอบครัว ช่างแกะหนังตะลุงส่วนใหญ่เป็นทายาท แต่ผู้ชายมักมีทักษะในการแกะหนังมากกว่า คมชัดกว่า ความละเอียดมากกว่า ผู้หญิงกล้าพูดกล้าแสดงออกกว่าช่างผู้ชาย และพบว่า ทุกขั้นตอนจะมีผู้หญิงมาช่วย ผู้หญิงโดยส่วนใหญ่แกะตามแบบ อาชีพการแกะหนังตะลุงเป็นธุรกิจอย่างหนึ่งในตลาดสินค้าของที่ระลึก ช่างทำหนังต้องหาวิธีการและการวางแผนในการทำงาน เพื่อจะได้ทั้งปริมาณและคุณภาพที่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด จึงเกิดการแบ่งหน้าที่ในการทำงานในสังคมและครอบครัว ความถนัดในการลงสีตัวหนังของสตรีเป็นที่ไว้วางใจ เนื่องจากสตรีมีความละเอียด ลงสีได้สวยชัด

2. ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของบทบาทสตรีในงานช่างการแกะรูปหนังตะลุง มี 2 ปัจจัย ได้แก่

2.1 ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย 1) ความสนใจและความถนัดของงานช่างแกะหนังตะลุง สตรีที่มีบทบาทในการแกะหนังตะลุงส่วนใหญ่เติบโตมาจากครอบครัวที่มีช่างแกะหนังตะลุงเป็นสมาชิก เช่น พ่อ สามี แม่หรือพี่น้อง ซึ่งทำให้เกิดการสืบทอดความรู้และทักษะผ่านการเห็นและการฝึกฝนซ้ำ ๆ ตั้งแต่วัยเยาว์ สามารถสร้างรายได้จากการทำงาน 2) ความต้องการส่วนบุคคล อาชีพที่ตอบสนองความต้องการในการสร้างรายได้ควบคู่กับการดูแลครอบครัว สตรีสามารถแบ่งเวลาทำงานที่บ้านและดูแลครอบครัวได้ ทำให้อาชีพนี้กลายเป็นทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับการสร้างสมดุลในชีวิต ทำตามออดอร์ และทำตามชอบ ความรู้สึกว่างานที่ทำมีคุณค่า มีความหมายทำให้เกิดความสุขในครอบครัว นอกจากนี้ อาชีพนี้ถือว่ามีคนทำน้อย มีคู่แข่งน้อยสร้างความภูมิใจและแรงจูงใจในการประกอบอาชีพ และ 3) แรงบันดาลใจ ความสุขในการสร้างสรรค์งาน ความภาคภูมิใจในการสืบสานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้รับการสนับสนุนและแรงผลักดันจากบทบาทผู้หญิงจากพระบรมวงศานุวงศ์ เช่น สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิริวัณณวรีรัตนราชกัญญา ฯลฯ ทำให้อาชีพสตรีในทุกช่วงเวลามีแรงบันดาลใจในการเป็นช่างแกะหนังตะลุง 2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย 2.1) สภาพเศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีและโครงสร้างตลาดแรงงานส่งผลให้วิธีการผลิตและการประกอบอาชีพเปลี่ยนไป งานแกะหนังมีการปรับตัวสู่ระบบการผลิตที่รวดเร็วเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัวมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของการตลาดและ

ยังส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวมากขึ้น สตรีจึงเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตมากขึ้นทั้งในด้านการแกะลาย ตอกลาย และการลงสี 2.2) การส่งเสริมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวส่งผลให้งานหัตถกรรมแกะหนังตะลุงมีบทบาทใหม่ในฐานะของที่ระลึกที่นักท่องเที่ยวสนใจ ช่วยกระตุ้นให้เกิดความต้องการผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและมีคุณภาพ รวมถึงส่งเสริมให้ช่างแกะหนังตะลุงสามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้นและขยายตลาดออกไปสู่ลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่งผลให้สตรีมีบทบาทในการประกอบอาชีพการแกะหนังตะลุงของครอบครัวมากขึ้น การทำรูปหนังตะลุงกลายเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว เปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตที่ช่างจะต้องอยู่รอดในสังคมยุคใหม่ ผู้หญิงต้องรับภาระการทำงานเพิ่มขึ้น และมีส่วนช่วยในการทำรูปหนังตะลุงของครอบครัว อาศัยความสัมพันธ์ทั้งในส่วนผู้ผลิตกับบุคคลภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับงานแกะหนังตะลุง คือความสัมพันธ์ภายในกลุ่มช่างทำรูปหนังตะลุง แรงงานของสมาชิกในครอบครัว มีการแบ่งงานอย่างเป็นระบบ มีการจ้างงาน รับเป็นลูกศิษย์ 2.3) การส่งเสริมอาชีพของหน่วยงานราชการ หน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นมีบทบาทในการสนับสนุนทั้งด้านการฝึกอบรมทักษะ การจัดหาวัสดุ และการสร้างเครือข่ายการตลาด เพื่อส่งเสริมให้การแกะหนังตะลุงเป็นอาชีพที่ยั่งยืนและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน การสนับสนุนดังกล่าวทำให้สตรีมีโอกาสพัฒนาทักษะและขยายบทบาทในการทำงานนี้มากขึ้น รวมถึงการมีส่วนร่วมในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ 2.4) ภาวะเศรษฐกิจ สภาพเศรษฐกิจที่ดีจะส่งผลให้ความต้องการสินค้าหัตถกรรมเพิ่มขึ้น ทำให้ตลาดขยายตัวและเปิดโอกาสให้ช่างแกะหนังตะลุง รวมถึงช่างสตรีที่ประกอบอาชีพนี้มีรายได้ดี ในทางกลับกันภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอาจทำให้ยอดขายลดลงและความมั่นคงของอาชีพลดน้อยลง ซึ่งกระทบต่อการรักษาบทบาทสตรีในงานช่างแกะหนังตะลุง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจยังผลักดันให้ช่างแกะหนังตะลุงต้องพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและตอบสนองความต้องการของตลาดอย่างต่อเนื่อง สินค้าหัตถกรรมเป็นของที่ระลึกหรือของขวัญ ทำให้เกิดตลาดใหม่ ๆ จึงต้องมีการผลิตผลงานที่มีความหลากหลาย และสวยงามสามารถขายได้ตลอดทั้งปี และ 2.5) ค่านิยมทางสังคม มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์และคุณค่าของการสืบสานงานช่าง ค่านิยมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อ ค่านิยมเกี่ยวกับความงามและสุนทรียภาพของแต่ละสังคมส่งผลต่อรูปแบบ ลวดลาย และสีสันทที่ใช้ในงานแกะหนัง ค่านิยมทางเศรษฐกิจและสังคมมีผลต่อความต้องการของตลาด และส่งผลต่อการออกแบบและการผลิตงาน ค่านิยมด้านอัตลักษณ์และความเป็นกลุ่มงานหัตถกรรมบางอย่างเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม ความภาคภูมิใจของตนสามารถสื่อถึงค่านิยมทางสังคมได้ เช่น การใช้สีที่เป็นมงคล ลวดลาย

3. แนวทางการส่งเสริมบทบาทผู้หญิงในการอนุรักษ์และสืบสานงานช่างการแกะหนังตะลุง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมกลุ่ม มีดังนี้ 1) บทบาทในการอนุรักษ์ สร้างความรู้ความเข้าใจแก่สาธารณะเพื่อให้เห็นว่าผู้หญิงสามารถประกอบอาชีพการแกะรูปหนังตะลุงได้ มีการถ่ายทอดทักษะและองค์ความรู้สู่ลูกหลานและคนรุ่นใหม่โดยเฉพาะการสนับสนุนให้เยาวชนหญิงและชายเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มีพื้นที่แสดงฝีมือและสร้างการยอมรับในชุมชนและสังคม มีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์ การส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาลงพื้นที่เก็บข้อมูลและพัฒนาองค์ความรู้ สร้างหลักสูตรอบรมและผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม และมีการสนับสนุนจากภาครัฐ ส่งเสริมความเป็นเครือข่ายความร่วมมือ ร่วมกันส่งเสริมงานฝีมือดั้งเดิมสู่ตลาดและการท่องเที่ยว และภาครัฐควรมีการขึ้นทะเบียนปราชญ์ 2) บทบาทในการสืบสาน ปลูกฝังความรู้และสร้างแรงบันดาลใจให้กับเยาวชนและผู้สนใจ มีการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนผ่านการเล่า

เรื่องราวความภาคภูมิใจในงานช่างแกะหนังตะลุงและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางมากขึ้น การส่งเสริมการตลาดและส่งเสริมการขาย มีการนำเทคโนโลยีอุตสาหกรรมเข้ามาช่วยลดความยุ่งยากในขั้นตอนการแกะหนัง การสร้างโอกาสให้สตรีในจังหวัดนครศรีธรรมราชสามารถเข้าถึงแหล่งทุนและเครือข่าย และการส่งเสริมการวิจัย และการบันทึกประวัติศาสตร์งานฝีมือ และ 3) บทบาทในการแกะหนัง ส่งเสริมสตรีออกสู่สาธารณะในฐานะช่างแกะหนังตะลุง กำหนดมาตรฐานราคางานให้เหมาะสมและเป็นธรรมในกลุ่มช่างทุกระดับ สนับสนุนให้สตรีและผู้ชายได้มีโอกาสออกบูธนำเสนอผลงาน พร้อมส่งเสริมการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือแทนการแข่งขัน พัฒนา รูปแบบและเทคนิคการแกะหนังให้สวยงามและทันสมัยส่งผลให้งานมีมูลค่าเพิ่ม ควรมีการจัดห้องเรียนการสอน แกะหนัง มีการจัดประกวดการแกะรูปหนังตามเพศและระดับความชำนาญ ควรสนับสนุนช่างแกะหนังให้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีการจัดหาแพลตฟอร์มสำหรับช่างฝีมือในการจำหน่ายผลงานและรักษามาตรฐานวัตถุดิบ และคุณภาพงาน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

ประวัติและพัฒนาการการแกะหนังตะลุงเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ถือกำเนิดเกิดขึ้นมาคู่กับศิลปะการแสดงหนังตะลุง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของภาคใต้ที่มีอายุยาวนานกว่า 180 ปี ช่างแกะรูปหนังตะลุงมี 2 กลุ่ม คือ ช่างที่ยึดถือขนบความเชื่อกับช่างที่ไม่ยึดถือขนบความเชื่อ บทบาทสตรีในยุคดั้งเดิมมีบทบาทน้อย เริ่มต้นจากการมีบทบาทภายในครอบครัวผ่านครูในครอบครัว สตรีเป็นผู้ช่วยเบื้องหลัง สอดคล้องกับการวิจัยของ วาที ทรัพย์สิน เรื่องการท่องเที่ยวกับการพัฒนาหัตถกรรมการทำรูปหนังตะลุง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การทำรูปหนังตะลุงได้รับอิทธิพลอารยธรรมอินเดีย รูปหนังตะลุงมีความสำคัญควบคู่มากับการแสดงหนังตะลุง ซึ่งเป็นมรดกสำคัญของภาคใต้ วัตถุประสงค์ของการทำรูปหนังตะลุงครั้งแรกทำขึ้นเพื่อการแสดงหนังตะลุง ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2500 ผลจากการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมจากรัฐบาลเกิดงานศิลปะที่มีอยู่ในท้องถิ่นได้รับการพัฒนาเพื่อขายเป็นสินค้าที่ระลึก ส่งผลกระทบต่อระบบการทำงานของครอบครัว ทำให้รูปหนังเกิดการสร้างสรรค์ใหม่ และในอดีตสตรีนอกจากจะต้องทำงานอาชีพหลักของครอบครัว เช่น การทำนา ทำไร่ และการรับจ้าง ยังมีหน้าที่ทำงานบ้าน เลี้ยงลูก จึงเป็นเหตุให้สตรีไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมในการทำรูปหนังตะลุงมากนัก (วาที ทรัพย์สิน, 2538) บทบาทสตรีในยุคร่วมสมัยประกอบอาชีพแกะหนังตะลุงอย่างจริงจังและเป็นอาชีพหลัก สตรีทำงานเหมือนช่างผู้ชาย ช่างแกะรูปหนังตะลุงส่วนใหญ่เป็นทายาท ผู้ชายมีทักษะการแกะหนังคมชัด ละเอียด สตรีมีความสามารถในการนำเสนอ กล้าแสดงออก และทำได้ทุกขั้นตอน แต่มีความถนัดในการลงสีสวยและชัดที่สุด ถือเป็นการแบ่งงานกันทำได้อย่างลงตัวและเท่าเทียม สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยม ศิริมา ทองสว่าง กล่าวว่าแนวคิดการเคลื่อนไหวของสตรีนิยมตั้งแต่ในอดีตจนปัจจุบัน นำเสนอความไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นและสื่อสารให้สังคมรู้ โดยณรงค์เพื่อสิทธิอันเท่าเทียมด้านต่าง ๆ ของผู้หญิงเพื่อให้สังคมมีความเสมอภาคยิ่งขึ้น (ศิริมา ทองสว่าง, 2567) ในมิติการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในบทบาทแกะรูปหนังตะลุงบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและทัศนคติทางสังคมที่ยอมรับและสนับสนุนให้สตรีมีส่วนร่วมได้อย่างมีคุณค่า ทฤษฎีสตรีนิยมเน้นย้ำการทำให้สิทธิและโอกาสแก่สตรีในระดับเท่าเทียมกันในทุกมิติทุกอาชีพ

กระบวนการหรือขั้นตอนของงานช่างแกะรูปหนังตะลุงในจังหวัดนครศรีธรรมราช การแกะหนังตะลุงยุคดั้งเดิม มีกระบวนการขั้นตอน 6 ขั้นตอน คือ การเตรียมหนัง การฟอกหนัง การเขียนลาย การแกะการสลัก ลวดลาย การลงสีตัวหนังตะลุง การทำไม้ตักสำหรับเชิด และการแกะหนังตะลุงยุคร่วมสมัย 8 ขั้นตอน ที่เพิ่มเติมคือ ขั้นตอนการลงน้ำมันชักเงา และการขายในรูปแบบต่าง ๆ การสาธิต บรรยาย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุรินทร์ ทองทศ และคณะ พบว่า การเปลี่ยนแปลงด้านตัวหนังตะลุง การฟอกหนัง ในอดีตหนังที่ใช้ทำตัวตลกเอกจะไม่ใช้หนังวัว หนังควายธรรมดาแต่จะใช้หนังพิเศษ เช่น หนังหน้าวัว หนังควายขาว หนังหมี วิธีการฟอกหนังใช้หนังหมักแชโคลนหรือฟอกหนังด้วยส้ลมะเฟือง สับปะรด ปัจจุบันฟอกด้วยน้ำส้มสายชู ใช้สีที่ใช้ในการระบายหนังตะลุงในสมัยโบราณใช้สมุนไพรวัตถุดิบในท้องถิ่น พัฒนาการใช้สี ปัจจุบันใช้สีผสมอาหาร (สุรินทร์ ทองทศ และคณะ, 2566)

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในบทบาทงานช่างการแกะรูปหนังตะลุงมี 2 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยภายใน คือ ความสนใจและความถนัดของงานช่าง ความต้องการส่วนบุคคล แรงบันดาลใจ และ 2) ปัจจัยภายนอก คือ สภาพเศรษฐกิจและสังคม การส่งเสริมการท่องเที่ยว การส่งเสริมชีพ ภาวะเศรษฐกิจ ค่านิยมทางสังคม สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อัญชิษฐา อักษรศรี และวันชัย แสงสุวรรณ วิจัยเรื่อง บทบาทของสตรีไทยในยุคไทยแลน 4.0 พบว่า บทบาทของสตรีในยุคปัจจุบันกำลังเปลี่ยนไปอย่างมากหลายด้าน เช่น บทบาทในบ้าน บทบาทนอกบ้าน ต้องพัฒนาตัวเองให้ทันต่อยุคสมัยและเหตุการณ์ในสังคม บทบาทของสตรีในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นกว่าในอดีต และได้รับการยอมรับมากจนรัฐบาลได้มีกรอบทิศทางของยุทธศาสตร์การพัฒนาสตรีเพื่อเป็นแนวทางดำเนินการ (อัญชิษฐา อักษรศรี และวันชัย แสงสุวรรณ, 2564) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยนหรือปรีวรรตนิยม สมศักดิ์ ศรีสันติสุข สรุปสมมุติฐานสำคัญของทฤษฎีการแลกเปลี่ยนที่ว่า มนุษย์แต่ละคนมีความต้องการอะไรหลายอย่างในชีวิต แต่ตัวเองไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตนด้วยเองทั้งหมดได้ จะต้องอาศัยผู้อื่นมาช่วยสนองความต้องการเหล่านั้นด้วยจึงจะครบ นอกจากนั้น มนุษย์แต่ละคนยังต้องการผลตอบแทนจากการแลกเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ระหว่างกันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ดังนั้น เนื่องจากมนุษย์ต้องการผลประโยชน์ตอบแทนมากที่สุดจากสิ่งที่ตนนำไปแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น จึงจำต้องสร้างกฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนในการแลกเปลี่ยนที่ดี มีความยุติธรรมขึ้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2543)

แนวทางการส่งเสริมบทบาทผู้หญิงในการอนุรักษ์และสืบสานงานช่างแกะรูปหนังตะลุงจังหวัดนครศรีธรรมราช มี 3 ด้าน คือ 1) บทบาทในการอนุรักษ์ที่สร้างความรู้ความเข้าใจ ถ่ายทอดทักษะ สนับสนุน เปิดโอกาส สร้างศูนย์สร้างหลักสูตร ส่งเสริมเครือข่าย เสริมงาน สร้างอาชีพ 2) บทบาทในการสืบสาน ปลูกฝังความรู้สร้างแรงบันดาลใจ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมการตลาด เทคโนโลยี สร้างโอกาสให้สตรีเข้าถึง ส่งเสริมการวิจัย และ 3) บทบาทในการแกะหนัง ส่งเสริมสตรีสู่สาธารณะ กำหนดมาตรฐานราคา นำเสนอผลงาน ออกบูธสร้างความร่วมมือแทนการแข่งขัน สร้างเวทีประกวดการแกะหนังสตรี สนับสนุนช่างให้พัฒนาตนเอง สร้างแพลตฟอร์ม รักษามาตรฐานวัตถุดิบ และคุณภาพ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ กิตติยา ฤทธิ์ภักดี และวรวิทย์ มาศแก้ว ที่สรุปว่าแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการแกะรูปหนังตะลุงในตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล ภูมิปัญญาการแกะหนังตะลุง ประกอบด้วย ความรู้ทั้งทางศาสตร์และศิลป์ แฝงด้วยคุณค่าหลากหลายท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม ถูกกลบบทบาทกลายเป็นภูมิปัญญาที่ขาดผู้สืบทอด ขาดความสนใจจากหน่วยงานและบุคคล จึงควรมีการวิจัยศึกษาและเก็บรวบรวมองค์ความรู้และจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับการแกะหนังตะลุงอย่าง

เป็นระบบ สร้างคู่มือ จัดกิจกรรมปลูกจิตสำนึกคนในท้องถิ่น จัดทำทำเนียบช่างแกะหนัง ยกย่องเชิดชูเกียรติปราชญ์ชาวบ้าน (กิตติยา ฤทธิภักดี และวรวิทย์ มาศแก้ว, 2566) และยังสอดคล้องกับการวิจัยของ ธิดาศิลป์ เปลี่ยนละออ ศึกษาบทบาทสตรีมุสลิมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนรู้ลืออาบะห์ พบว่า การรวมกลุ่มความสัมพันธ์ระหว่างภายในและภายนอกชุมชน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าสตรีมุสลิมพยายามดำรงบทบาทตามคัมภีร์อัลกุรอานเพื่อสนองต่อความคาดหวังในบทบาทของความเป็นหญิงสะท้อนให้เห็นจากบทบาทในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในมิติการเสริมพลังแก่ผู้หญิงและการช่วยเหลือและพัฒนาสังคม ที่มีการสร้างเครือข่ายสังคมทั้งภายในและภายนอก ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนด้านสังคมถึงการมีส่วนร่วมจากชุมชนก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าและอนุรักษ์ส่งเสริม (ธิดาศิลป์ เปลี่ยนละออ, 2566) แนวคิดการมีส่วนร่วมในรูปแบบการส่งเสริมเครือข่ายจึงมีความสำคัญในกระบวนการแนวทางการส่งเสริมบทบาทสตรีทั้ง 3 บทบาทเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ได้พบองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับบทบาทสตรีในการอนุรักษ์และสืบสานงานช่างแกะรูปหนังตะลุงในบทบาท 3C คือ บทบาทการอนุรักษ์ (Conservation) บทบาทการสืบสาน (Continuation) และ บทบาทการแกะรูปหนังตะลุง (Carving) สามารถเขียนได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 1 ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรี และแนวทางการส่งเสริมบทบาทสตรี 3C

“การอนุรักษ์และสืบสานอาชีพช่างการแกะรูปหนังตะลุงนครศรีธรรมราช”

จากภาพที่ 1 อธิบายได้ว่าองค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัย คือ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรี คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก แนวทางการส่งเสริมบทบาทสตรีในการอนุรักษ์และสืบสานการแกะรูปหนังตะลุงจังหวัดนครศรีธรรมราช ในบทบาท 3C คือ บทบาทการอนุรักษ์ (Conservation) บทบาทการสืบสาน (Continuation) บทบาทการแกะรูปหนังตะลุง (Carving)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ สรุปได้ว่า ประวัติและพัฒนาการการแกะหนังตะลุงเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ถือกำเนิดเกิดขึ้นมาคู่กับศิลปะการแสดงหนังตะลุง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของภาคใต้ที่มีประวัติยาวนาน การแกะรูปหนังตะลุงยุคดั้งเดิมมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติม 2 ขั้นตอน โดยช่างแกะรูปหนังตะลุงมี 2 กลุ่ม คือ ช่างที่ยึดถือขนบความเชื่อกับช่างที่ไม่ยึดถือขนบความเชื่อ บทบาทสตรีในยุคดั้งเดิมเริ่มต้นจากการมีบทบาทภายในครอบครัว สตรีเป็นผู้ช่วยเบื้องหลัง บทบาทสตรีในยุคร่วมสมัยประกอบอาชีพแกะหนังตะลุงเป็นอาชีพหลัก สตรีทำงานเสมือนช่างผู้ช่วย ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีมีปัจจัยภายในกับปัจจัยภายนอก และแนวทางการส่งเสริมบทบาทผู้หญิงในการอนุรักษ์และสืบสานงานช่างแกะรูปหนังตะลุง ได้แก่ บทบาท 3C คือ บทบาทการอนุรักษ์ (Conservation) บทบาทการสืบสาน (Continuation) บทบาทการแกะรูปหนังตะลุง (Carving) จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) ควรจัดเก็บและเผยแพร่ในงานศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นข้อมูลในทางวิชาการหรือเพื่อศึกษาเชิงลึกต่อไป ผลการวิจัยปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในการอนุรักษ์และสืบสานงานช่างแกะรูปหนังตะลุงสามารถนำไปเป็นฐานข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อไปใช้ช่วยส่งเสริมบทบาทของสตรี ทั้งในส่วนปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งผลให้สตรีเป็นช่างแกะรูปหนังตะลุงได้จำนวนเพิ่มขึ้น 2) ควรหาแนวทาง การส่งเสริมบทบาทสตรีสามารถนำไปประยุกต์ใช้ สามารถปฏิบัติได้จริงและสามารถทำให้คนทุกช่วงวัย ทุกเพศเห็นถึงคุณค่าของการแกะหนังตะลุง แต่แนวทางยังต้องการการพัฒนาและสนับสนุนจากฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้แนวทางส่งเสริมบทบาทสตรีที่ประสบความสำเร็จและเกิดการพัฒนายั่งยืน 3) ควรขยายขอบเขตพื้นที่ให้กว้างขวางทั้งภาคใต้ เพื่อจะได้ทราบถึงบทบาทสตรีในงานช่างแกะรูปหนังตะลุง 4) ควรใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Method) เนื่องจากมีจำนวนกลุ่มเป้าหมายเพิ่มขึ้น เพราะขยายพื้นที่ทั้งภูมิภาค และ 5) ควรสร้างรูปแบบการส่งเสริมบทบาทสตรีในงานช่างแกะรูปหนังตะลุง

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช การให้ทุนอุดหนุนการวิจัยงบประมาณเงินรายได้ ประจำปีงบประมาณ 2568

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. (2549). ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เติสันเพรสโปรดักส์.
กิตติยา ฤทธิ์ภักดี และวรวิทย์ มาศแก้ว. (2566). แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบสานทอภูมิปัญญาการแกะรูปหนังตะลุงในตำบล ควนกาหลง อำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล. ใน การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 14 (หน้า 725-740). สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

- จำเนียร ทรัพย์สิน. (2 มิ.ย. 2568). ประวัติและการแบ่งกลุ่มช่างแกะรูปหนังตะลุง. (สุดาวรรณ มีบัว, ผู้สัมภาษณ์)
ดวงเดือน บุญยาววงศ์. (2547). ตัวตนผู้หญิงลาวในงานวรรณกรรม. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทวี คงบุรี. (3 มิ.ย. 2568). ประวัติและพัฒนาการแกะรูปหนังตะลุง. (สุดาวรรณ มีบัว, ผู้สัมภาษณ์)
ธิดาศิลป์ เปลี่ยนละออ. (2566). บทบาทสตรีมุสลิมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนดาร์ลุอียาตะ. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญสุข สุขแก้ว. (5 มิ.ย. 2568). การแบ่งกลุ่มช่างแกะรูปหนังตะลุง. (สุดาวรรณ มีบัว, ผู้สัมภาษณ์)
วาที ทรัพย์สิน. (2538). การท่องเที่ยวกับการพัฒนาหัตถกรรมการทำรูปหนังตะลุงในเขตอำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (3 มิ.ย. 2568). ประวัติและพัฒนาการแกะรูปหนังตะลุง. (สุดาวรรณ มีบัว, ผู้สัมภาษณ์)
วาที ทรัพย์สิน และคณะ. (2566). การศึกษาตำนานเรื่องเล่า ภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์และการแสดงหนังตะลุงยุคดั้งเดิมและยุคร่วมสมัยสู่การสร้างแผนที่หนังตะลุงของจังหวัด. กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) และหน่วยบริหารจัดการทุนทางด้านพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.). นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- ศิริมา ทองสว่าง. (2567). สังคมและวัฒนธรรมปริทัศน์ประเด็นร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริมาศ สุวรรณสังข์. (2 มิ.ย. 2568). การแบ่งกลุ่มช่างแกะรูปหนังตะลุงกับบทบาทผู้หญิง. (สุดาวรรณ มีบัว, ผู้สัมภาษณ์)
- สมทรง ท่อหุ้ม. (3 มิ.ย. 2568). บทบาทสตรีในการแกะรูปหนังตะลุง. (สุดาวรรณ มีบัว, ผู้สัมภาษณ์)
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2543). การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม: แนวความคิด วิธีวิทยา และ ทฤษฎี. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สารภี ทรัพย์สิน. (6 มิ.ย. 2568). กระบวนการขั้นตอนการแกะรูปหนังตะลุง. (สุดาวรรณ มีบัว, ผู้สัมภาษณ์)
- สุภางค์ จันทวานิช. (2561). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรินทร์ ทองทศ และคณะ. (2566). หนังตะลุงกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น. วารสารวิจัยวัฒนธรรม กระบวนวัฒนธรรม, 5(2), 173-199.
- อัญชิษฐา อักษรศรี และวันชัย แสงสุวรรณ. (2564). บทบาทของสตรีไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0. วารสารวิจัยวิชาการ, 4(3), 297-309.